

minilekcja obywatelska

ROLA SAMORZĄDU W POLSCE. WIĘCEJ CZY MNIEJ SAMODZIELNOŚCI?

MATERIAŁY DLA NAUCZYCIELA I UCZNIĄ

Prezentacja multimedialna opracowana na podstawie: webinarium pod tym samym tytułem oraz **Przewodnik obywatelski. Wiedza o społeczeństwie w liceum i technikum – zakres podstawowy. Część 1, Rozdział 2. Państwo: Rządźmy się sami!**, s. 240–247

Autor tekstów: Stanisław Zakroczyński

NA TEJ LEKCJI

Uczniowie będą szukać odpowiedzi na pytania:

- Co rozumiemy przez decentralizację władzy?
- Jakie znaczenie z punktu widzenia decentralizacji władzy ma samorząd terytorialny?
- Jakie zasady ustrojowe uzasadniają potrzebę większej samodzielności samorządów? Jak wygląda ich realizacja w praktyce?
- Jakie spory toczą się ostatnio wokół decentralizacji władzy? Jakie miejsce w dyskusji zajmuje podział kompetencji i zadań oraz środków finansowych pomiędzy administrację rządową i samorządy? Jak można rozwiązać te konflikty?

CO BĘDZIE POTRZEBNE?

Komputer z dostępem do internetu, ewentualnie projektor i ekran lub tablica interaktywna

PRZECZYTAJ WCZEŚNIEJ

Przewodnik obywatelski. Wiedza o społeczeństwie w liceum i technikum – zakres podstawowy. Część 1: Bez państwa ani rusz, s. 159-161, Rządźmy się sami, s. 240–247

MATERIAŁY DLA UCZNIĄ

- Słowniczek obywatelski (PODRĘCZNIK CZ. 1, s. 272–290)
- Rusz głową, czyli ćwiczenia i zadania (MATERIAŁY, s. 13)

W KILKU SŁOWACH O LEKCJI

Dobre funkcjonowanie każdego państwa demokratycznego musi opierać się na przekazaniu szerokich kompetencji instytucjom samorządowym. Na naszej minilekcji przyjrzymy się bliżej zasadzie decentralizacji władzy w Polsce oraz poszukamy przykładów, jak jest ona realizowana w praktyce. Poruszymy przy tym kilka ważnych kwestii, takich jak: „dekomunizacja ulic”, kontrowersje wokół subwencji oświatowej, odpowiedzialność samorządów za długi szpitali, Fundusz Dróg Samorządowych. Na koniec zastanowimy się, czy możemy mówić, że władza w Polsce jest nadal zdecentralizowana, czy też nie.

AKTYWNOŚCI UCZNIÓW

- SLAJD 3

Zapoznanie się z tematem minilekcji obywatelskiej.

- SLAJD 4

Na tej lekcji

Ukierunkowanie na cele realizowane na minilekcji.

- SLAJD 5

Kilka słów o autorze

Stanisław Zakroczyński – prawnik, historyk, doradca prawny Szymona Hołowni podczas kampanii prezydenckiej 2020 roku. Autor wywiadu-rzeki z profesorem Adamem Strzemboszem *Między prawem i sprawiedliwością* (Więź 2017), współautor raportu *Polska samorządów. Silna demokracja, skuteczne państwo*, a także artykułów naukowych i popularno-naukowych o tematyce prawnej i ustrojowej. Stały współpracownik Centrum Edukacji Obywatelskiej i Domu Spotkań z Historią w Warszawie, autor wielu materiałów edukacyjnych, w tym m.in. scenariuszy lekcji, *Narodowa Lekcja o Samorządzie Terytorialnym*, wydanych przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej.

Obecnie pisze doktorat na Uniwersytecie Warszawskim na temat relacji między samorządem terytorialnym a władzami centralnymi.

• SLAJD 6

Decentralizacja władzy publicznej

W państwach demokratycznych władza jest najczęściej zdecentralizowana. Przez decentralizację rozumie się proces przekazywania organizacjom niepodporządkowanym rządowi funkcji publicznych pozostających dotąd wyłącznie w kompetencjach władz centralnych.

Dobrym przykładem decentralizacji władzy jest działalność samorządów. Oznacza to, że część zadań, jakie jest ona zobowiązana wykonać (np. dostępu do edukacji, służby zdrowia), przekazywana jest instytucjom samorządowym, wybieranym przez obywateli i niezależnym od władzy centralnej (rządu). Przy czym dystrybucja władzy przebiega z góry na dół, bo to władza centralna – a nie same samorządy – decyduje o tym, jakie kompetencje przekazać gminom czy powiatom.

• SLAJD 7

Zasady ustrojowe

W Konstytucji RP zostały zapisane ważne zasady **konstytucyjne (ustrojowe)**, które dotyczą podziału kompetencji między organami władzy w Polsce:

- zasada **pomocniczości** (preambuła konstytucji) mówi, że decyzje i działania w państwie powinny być podejmowane tak blisko obywateli, jak to możliwe (np. organy władz powiatowych włączają się dopiero wtedy, gdy gmina nie może sobie poradzić z problemem); należy ją powiązać z zasadą **decentralizacji władzy publicznej** (art. 16);
- zasada **domniemania kompetencji** gminy głosi natomiast, że uprawnienia, których wprost nie przypisano powiatowi lub województwu, zawsze przynależą gminie (art. 163 i 164);
- zasada **adekwatności** mówi, że za zwiększeniem kompetencji władz lokalnych powinna iść odpowiednia doza środków (art. 167 ust. 4).

• SLAJD 8

Przeczytaj teraz

Preambułę Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (PODREČZNIK, s. 277):

W trosce o byt i przyszłość naszej Ojczyzny, odzyskawszy w 1989 roku możliwość suwerennego i demokratycznego stanowienia o Jej losie, my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, zarówno wierzący w Boga będącego źródłem prawdy, sprawiedliwości, dobra i piękna, jak i nie podzielający tej wiary, a te uniwersalne wartości wywodzący z innych źródeł, równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego – Polski, wdzięczni naszym przodkom za ich pracę, za walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami, za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu

i ogólnoludzkich wartościach, nawiązując do najlepszych tradycji Pierwszej i Drugiej Rzeczypospolitej, zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku, złączeni więzami wspólnoty z naszymi rodakami rozszanymi po świecie, świadomi potrzeby współpracy ze wszystkimi krajami dla dobra Rodziny Ludzkiej, pomni gorzkich doświadczeń z czasów, gdy podstawowe wolności i prawa człowieka były w naszej Ojczyźnie łamane, pragnąc na zawsze zagwarantować prawa obywatelskie, a działaniu instytucji publicznych zapewnić rzetelność i sprawność, w poczuciu odpowiedzialności przed Bogiem lub przed własnym sumieniem, ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawa podstawowe dla państwa oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot.

Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi, a poszanowanie tych zasad mieli za niewzruszoną podstawę Rzeczypospolitej Polskiej.

- **SLAJD 9**

Zasada pomocniczości

To jedna z zasad ustroju Polski, zgodnie z którą organy publiczne włączają się w rozwiązywanie problemu dopiero wtedy, gdy ludzie lub społeczności, których on dotyczy, nie mogą poradzić sobie z nim same.

- **SLAJD 10**

Przeczytaj teraz

Wybrane fragmenty Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (PODREČZNIK, s. 278):

Art. 16. 1. Ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału terytorialnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową.

2. Samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej. Przysługującą mu w ramach ustaw istotną część zadań publicznych samorząd wykonuje w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.

- SLAJD 11

Przeczytaj teraz

„Samorządność lokalna jest wielkim osiągnięciem demokratycznej transformacji Polski”. *Polska samorządów. Silna demokracja, skuteczne państwo*, red. D. Sześciło, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2019.

- SLAJD 12

30 lat polskiej samorządności

Po 1989 roku, odwołując się do konstytucyjnych zasad samorządności, decentralizacji władzy publicznej i pomocniczości, ustanowiono (zlikwidowaną w PRL) wielostopniową strukturę samorządu terytorialnego. W 1990 roku wprowadzono samorząd gminny, a w 1998 roku w ramach realizowanej reformy administracyjnej – samorząd powiatowy i wojewódzki.

Kolejną ważną zmianą było ustanowienie jednoosobowego organu wykonawczego gminy i wprowadzenie od wyborów 2002 roku bezpośrednich wyborów wójta (burmistrza czy prezydenta miasta). Zmiana ta oznaczała faktycznie uniezależnienie organów wykonawczych od organów uchwałodawczych, czyli rad gmin.

Warto wiedzieć

27 maja 1990 roku odbyły się pierwsze wolne wybory do samorządu gminnego.

- SLAJD 13

Przewrócona drabina

Polski system samorządowy nie jest hierarchiczny – władze województwa nie mogą niczego nakazywać powiatowi ani też powiat gminie. Każda jednostka samorządu terytorialnego działa niezależnie, w ramach swoich kompetencji i realizując powierzone sobie zadania. Trzeba o tym pamiętać, szczególnie że często mówimy o „szczeblach” samorządu – jeżeli jednak tworzą one w Polsce samorządową drabinę, to nie drabinę stojącą, ale przewróconą, bo żaden szczebel w tym systemie nie znajduje się wyżej od innych. Także rząd nie jest zwierzchnikiem samorządów – jego rola ogranicza się do nadzorowania, czy działania samorządu są zgodne z prawem. Nadzór ten sprawują premier i wojewodowie, którzy mogą uchylić niezgodną z prawem samorządową uchwałę. Jeśli samorząd nie realizuje powierzonych sobie zadań, np. z powodu jakiegoś dramatycznego konfliktu politycznego, który sparaliżował działalność jego organów, premier może go zawiesić, wprowadzając tak zwany zarząd komisaryczny i wyznaczając komisarza, który zastąpi zawieszony organy władz samorządu.

- **SLAJD 14**

Przeczytaj teraz

Wybrane fragmenty Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (PODRĘCZNIK, s. 299):

Art. 163. Samorząd terytorialny wykonuje zadania publiczne nie zastrzeżone przez Konstytucję lub ustawy dla organów innych władz publicznych.

Art. 164. 1. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina.

2. Inne jednostki samorządu regionalnego albo lokalnego i regionalnego określa ustawa.

3. Gmina wykonuje wszystkie zadania samorządu terytorialnego nie zastrzeżone dla innych jednostek samorządu terytorialnego.

- **SLAJD 15**

Przyjrzyj się plakatowi

Obywatele a samorząd terytorialny

UWAGA: Plakat dostępny jest na stronie:

https://koss.ceo.org.pl/sites/koss.ceo.org.pl/files/obywatele_a_samorzad_terytorialny.pdf

- **SLAJDY 16–17**

Przyjrzyj się wynikom badań sondażowych (ANALIZA)

- **Duże zaufanie do władz samorządowych (SLAJD 16)**

Treść pytania: Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do wymienionych instytucji?

ŹRÓDŁO: *O nieufności i zaufaniu*, komunikat z badań, CBOS, nr 35/2018, s.9 (PODRĘCZNIK, s. 244).

- **Wysokie poczucie wpływu na sprawy lokalne (SLAJD 17)**

Treść pytania: Czy, Pana(i) zdaniem, ludzie raczej jak Pan(i) mają wpływ na sprawy kraju oraz swojego miasta/gminy?

ŹRÓDŁO: badanie Fundacji im. S. Batorego / CBOS, styczeń 2018

Warto zobaczyć

Cykl debat „Polska samorządów”: <https://www.batory.org.pl/forumidei/demokracja/cykl-debat-polska-samorzadow/>

- SLAJD 18

Zadanie (praca indywidualna)

Według badań CBOS z 2018 roku (por. SLAJD 16) władze samorządowe cieszą się największym zaufaniem spośród instytucji władzy. O ile zaufanie do samorządu deklaruje 65% badanych (23% deklaruje brak zaufania), o tyle w przypadku władzy ustawodawczej proporcje te są niemal odwrócone: parlamentowi ufa zaledwie 34% badanych, a nie ufa 53%. Jak myślisz, z czego wynikają te różnice?

- SLAJD 19

„Interfejs” państwa

Samorząd gminny, miejski, powiatowy, a czasem też i wojewódzki, jest dziś „interfejsem” państwa, głównym organizatorem i świadczeniodawcą usług publicznych.

PRZYKŁADY

- ochrona zdrowia (własność szpitali)
- edukacja (prowadzenie szkół)
- gospodarka komunalna (oczyszczanie ścieków, wodociągi).

- SLAJD 20

Samorządowy gospodarz

Zakres władzy samorządów w Polsce jest obecnie duży. To one prowadzą szkoły publiczne i są odpowiedzialne za muzea, biblioteki, przychodnie i szpitale. Zajmują się łądem przestrzennym, drogami i ochroną środowiska. Odpowiadają też za dostarczanie wody do naszych domów i oczyszczanie ścieków.

- SLAJD 21

Przyjrzyj się wykresowi (ANALIZA)

Profile polityczne prezydentów 107 miast (kandydatów i/lub członków partii). Wybory samorządowe 2018.

ŹRÓDŁO: oko.press (PODRĘCZNIK, s. 242)

Zadanie (praca indywidualna)

Wykres pokazuje, z jakich ugrupowań i partii wywodzą się prezydenci miast. Czy twoim zdaniem liczba niezależnych kandydatów dobrze świadczy o polskiej samorządności? Z jakich opcji politycznych są władze twojej gminy, powiatu i województwa?

- SLAJD 22

Zawiłe relacje

Narastający już od ponad dekady kryzys w relacjach między państwem a samorządem przybrał zdecydowanie na sile po roku 2015. Można powiedzieć, że obecna większość rządząca realizuje politykę recentralizacyjną. Ilustracją slajdu jest rysunek satyryczny Piotra Rychła.

- SLAJD 23

Dekomunizacja ulic

Józef Lewartowski czy Marek Edelman? O tym, który z nich zostanie patronem ulicy na warszawskim Muranowie, zdecydował ostatecznie Naczelny Sąd Administracyjny. Konieczność zmiany nazwy podyktowana została ustawowym „zakazem propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego” z 2016 r.

Józef Lewartowski (1895–1942), działacz komunistyczny; od 1921 r. w Komunistycznej Partii Polski, 1921–1927 członek Centralnego Biura Żydowskiego; wielokrotnie więziony. W 1942 r. pełnomocnik KC PPR oraz współtwórca Bloku Antyfaszystowskiego w getcie warszawskim; zamordowany przez gestapo. Ilustracją jest plakat nawiązujący do dekomunizacji ulicy J. Lewartowskiego, fot. Wikipedia Commons.

- SLAJDY 24–25

Przyjrzyj się wykresowi (ANALIZA)

- **Rozstrzygnięcia nadzorcze i zarządzenia zastępcze wojewodów**
- **Skargi Jednostek Samorządu Terytorialnego (JST) na rozstrzygnięcia wojewody**

ŹRÓDŁO: obliczenia własne na podstawie Dzienników Urzędowych wojewodów i sprawozdań rocznych NSA.

- SLAJD 26

Subwencja oświatowa

Ustalony blisko 30 lat temu i wielokrotnie zmieniany mechanizm finansowania oświaty nie przystaje do rzeczywistości. Subwencja od państwa pokrywa tylko 85% wydatków samorządów na wynagrodzenia nauczycielskie. Nie starcza na inne potrzeby szkół, inwestycje i rozwój (Związek Miast Polskich 2019).

- SLAJD 27

Przeczytaj teraz

Wybrane fragmenty Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (PODRĘCZNIK, s. 299):

- Art. 167. 1. Jednostkom samorządu terytorialnego zapewnia się udział w dochodach publicznych odpowiednio do przypadających im zadań.
2. Dochodami jednostek samorządu terytorialnego są ich dochody własne oraz subwencje ogólne i dotacje celowe z budżetu państwa.
3. Źródła dochodów jednostek samorządu terytorialnego są określone w ustawie.
4. Zmiany w zakresie zadań i kompetencji jednostek samorządu terytorialnego następują wraz z odpowiednimi zmianami w podziale dochodów publicznych.

- SLAJDY 28–29

Przyjrzyj się danym w tabelach (ANALIZA)

- Subwencja oświatowa a budżet państwa
- „Luka” budżetowa

ŹRÓDŁO: *Raport o finansowaniu oświaty w Polsce w latach 2004-2018, II Samorządowa Debata Oświatowa* [online], 11 kwietnia 2019 [dostęp: 18 listopada 2020], https://www.miasta.pl/uploads/attachment/file/2638/Raport_final_wysy_ka_i_www.pdf

Subwencja oświatowa nie wystarcza na pokrycie wszystkich kosztów związanych z utrzymaniem placówek oświatowych, stąd wynika powiększająca się tzw. „luka oświatowa” w budżetach samorządów.

- SLAJD 30

Samorządy a długi szpitali

Długi szpitali samorządowych wynoszą blisko 15 mld złotych (dane za II kwartał 2020). Pomimo że w 2019 roku Trybunał Konstytucyjny orzekł, że NFZ nie może obciążać zadłużeniem budżetów samorządów, problem ten nadal nie został rozwiązany.

- SLAJDY 31–32

Fundusz Dróg Samorządowych

W ostatnich latach rząd przeznaczył kilka miliardów złotych na dotacje dla samorządów na rozwój infrastruktury drogowej w ramach Funduszu Dróg Samorządowych. Decyzję o przyznaniu środków konkretnej gminie lub powiatowi podejmuje premier na podstawie rekomendacji wojewody i powołanej przez niego komisji (SLAJD 31). Ilustracją slajdu jest rysunek satyryczny Piotra Rychła.

Z badań prof. Pawła Swianiewicza wynika, że samorządy rządzone przez wójtów z PiS otrzymały czterokrotnie wyższe dotacje z Funduszu Dróg Samorządowych niż gminy rządzone przez władze bezpartyjne lub pochodzące z partii opozycyjnych (SLAJD 32).

Warto przeczytać

Paweł Swianiewicz, *Wpływ polityki partyjnej na rozdział dotacji celowych na przykładzie Funduszy Dróg Samorządowych. Raport* [online], 11 stycznia 2020 [dostęp: 18 listopada 2020], <https://wspolnota.org.pl/news-rankingi/raport-wspolnoty-pieniadze-na-drogi-tylko-dla-swoich>

Raport powstał dzięki pomocy Związku Gmin Wiejskich RP, którego pracownicy pomogli zebrać część danych.

Prof. Paweł Swianiewicz jest profesorem ekonomii, kierownikiem Katedry Rozwoju i Polityki Lokalnej na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.

- SLAJD 33

Zadanie (praca w grupach)

Na podstawie podręcznika oraz wiedzy zdobytej na lekcji obywatelskiej, rozważcie wspólnie: Czy samorządy powinny mieć więcej, czy mniej samodzielności?

Spróbujcie zapisać wnioski z waszej dyskusji w formie „metaplanu”. Pytaniem kluczowym może być: „Jaką samodzielnością cieszą się dziś samorzady w Polsce?”. Zgodnie z zasadami metaplanu odpowiedzcie na pytania:

- Jak jest?
- Jak powinno być?
- Dlaczego nie jest tak, jak powinno być?
- Co należy zmienić?

Ćwiczenie możecie wykonać w kilku grupach i porównać potem sporządzone na kartonach metaplany.

- **SLAJD 34**

Warto zapamiętać

Ważne treści warte zapamiętania: decentralizacja, samorząd terytorialny, gmina, powiat, województwo, zasada pomocniczości, zasada domniemania kompetencji, zasada adekwatności (PATRZ: SŁOWNICZEK OBYWATELSKI).

POLECAMY MATERIAŁY DODATKOWE

- **SŁOWNICZEK OBYWATELSKI**

DECENTRALIZACJA – proces przekazywania organizacjom niepodporządkowanym rządowi funkcji publicznych pozostających dotąd wyłącznie w kompetencjach władz centralnych.

SAMORZĄD TERYTORIALNY – forma organizacji mieszkańców określonego rejonu powołana w celu zaspokajania potrzeb lokalnych i realizująca w tym celu zadania z zakresu administracji publicznej. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina.

GINA – podstawowa jednostka samorządu terytorialnego kraju w której władzę sprawują przedstawiciele ogółu mieszkańców również jednostka podziału terytorialnego. Organem stanowiącym i kontrolnym samorządu gminnego jest rada gminy a wykonawczym wójt (w gminach wiejskich burmistrz (w miastach) lub prezydent miasta w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców). Gmina poza zadaniami własnymi wykonuje także zadania zlecone przez władze centralne.

POWIAT – jednostka podziału terytorialnego kraju obejmująca obszar kilku gmin oraz wspólnota samorządowa. Władzami samorządowymi powiatu są rada powiatu (organ stanowiąco-kontrolny) i zarząd powiatu (organ wykonawczy), któremu przewodniczy starosta.

WOJEWÓDZTWO – największa jednostka podziału terytorialnego kraju również wspólnota samorządowa. Organami władzy samorządu wojewódzkiego są sejmik wojewódzki (organ stanowiąco-kontrolny i powoływany przez zarząd województwa organ wykonawczy), na czele którego stoi marszałek województwa. Agendami administracji rządowej w województwie kieruje wojewoda.

ZASADA POMOCNICZOŚCI – jedna z zasad ustroju Polski, a także funkcjonowania Unii Europejskiej. Zgodnie z nią organy publiczne włączają się w rozwiązywanie problemu dopiero wtedy, gdy ludzie lub społeczności, których on dotyczy, nie mogą poradzić sobie z nim same. Podobnie zasada pomocniczości w UE polega na tym, że wspólnota podejmuje działania tylko w takim zakresie i jedynie wówczas, gdy państwa członkowskie nie są w stanie same osiągnąć zakładanego celu.

ZASADA DOMNIEMANIA KOMPETENCJI – zasada dotycząca gminy, głosząca, że uprawnienia, których wprost nie przypisano powiatowi lub województwu, zawsze przynależą gminie.

ZASADA ADEKWATNOŚCI – wymóg zagwarantowania jednostkom samorządu terytorialnego udziału w dochodach publicznych współmiernego do zakresu przypadających im do realizacji zadań publicznych. Zasada ta jest traktowana jako główne kryterium oceny finansów samorządu terytorialnego.

• **ĆWICZENIA I ZADANIA**

- Czy znasz swoją władzę? (PODRĘCZNIK, s. 264)
- Co możecie zrobić? (PODRĘCZNIK, s. 264)
- Przewodnik po urzędzie gminy i powiatu (PODRĘCZNIK, s. 265)
- Oceń samorząd! (PODRĘCZNIK, s. 265-266)
- Problemy do rozwiązania (PODRĘCZNIK, s. 266)
- Ani stare, ani nowe (PODRĘCZNIK, s. 266-267)
- Polityki publiczne wokół nas (PODRĘCZNIK, s. 268)
- Spróbuj to odszukać i odczytać! (PODRĘCZNIK, s. 268)

ROLA SAMORZĄDU W POLSCE. WIĘCEJ CZY MNIEJ SAMODZIELNOŚCI?

RUSZ GŁOWĄ, CZYLI ĆWICZENIA I ZADANIA

Imię i nazwisko:

Klasa:

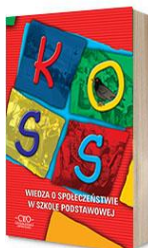
Data:

METAPLAN

Na podstawie podręcznika oraz wiedzy zdobytej na lekcji obywatelskiej, rozważcie wspólnie: Czy samorzady powinny mieć więcej, czy mniej samodzielności? Spróbujcie zapisać wnioski z waszej dyskusji w formie „metaplanu”. Pytaniem kluczowym może być: „Jaką samodzielnością cieszą się dziś samorzady w Polsce?”. Zgodnie z zasadami metaplanu odpowiedzcie na pytania:

Etap 1. Jak jest?	Etap 2. Jak powinno być?
Etap 3. Dlaczego nie jest tak, jak powinno być?	Etap 4. Co należy zmienić?

Zamów w księgarni internetowej CIVITAS.COM.PL

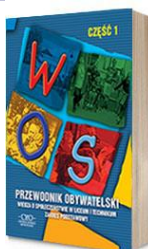

KOSS. WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE W SZKOLE PODSTAWOWEJ

Autorzy: Alicja Pacewicz, Tomasz Merta, Anna Klimowicz, Jacek Królikowski, Maciej Podbielkowski, Aleksander Pawlicki, Jędrzej Witkowski, Jan Wróbel

Wyd. 1, s. 328, opr. miękka, 17,6x25,0 cm, ISBN: 978-83-89623-74-4

Numer dopuszczenia do użytku szkolnego: 929/2018

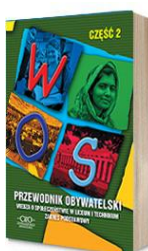

PRZEWODNIK OBYWATELSKI. WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE W LICEUM I TECHNIKUM - ZAKRES PODSTAWOWY. CZĘŚĆ 1

Autorzy: Andrzej Waśkiewicz, Tomasz Merta, Łukasz Pawłowski, Alicja Pacewicz

Wyd. 1, s. 312, opr. miękka, 16,5x23,7 cm, ISBN: 978-83-89623-76-8

Numer dopuszczenia: 1031/1/2019

PRZEWODNIK OBYWATELSKI. WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE W LICEUM I TECHNIKUM - ZAKRES PODSTAWOWY. CZĘŚĆ 2

Autorzy: Andrzej Waśkiewicz, Tomasz Merta, Dagmara Woźniakowska-Fajst, Witold Klaus, Alicja Pacewicz

Wyd. 1, s. 316, opr. miękka, 16,5x23,7 cm, ISBN: 978-83-89623-77-5

Numer dopuszczenia: 1031/2/2020

Znajdź materiały do PRZEWODNIKA OBYWATELSKIEGO

- w serwisie internetowym: koss.ceo.org.pl/wos-do-liceum-i-technikum
 - na grupie KOSS i WOS na Facebooku: [koss.ceo.org.pl/facebook](https://www.facebook.com/koss.ceo.org.pl/)
-

Nauczycielko, nauczycielu,

jeśli zarejestrujesz się w naszym serwisie, to otrzymasz informacje o kolejnych minilekcjach obywatelskich oraz nowościach wydawniczych.

Tutaj jest formularz: rejestracja.ceo.org.pl/content/materiały-i-wydarzenia-z-wosu